

війни. Художня культура. *Актуальні проблеми*. 2023. Вип. 19, ч. 2. С. 64–72. DOI: 10.31500/1992-5514.19(2).2023.294624.

6. Ткаченко О. «Батьківщину-мати» не знесуть. Чому? Радіо Свобода Україна. 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=T2zdVcShI4w> (дата звернення: 11.03.2026).

7. Ткаченко О. «Тризуб Батьківщини». Переозначення. Українська правда. Життя. 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/07/19/255467/> (дата звернення: 06.03.2026).

8. Ткаченко О. Тризуб Батьківщини-мати: чому важливе переозначення монумента. Факти. Думки. 2023. URL: <https://fakty.com.ua/ua/opinion/tryzub-batkivshhyny-maty-chomu-vazhlyve-pereoznachennya-monumenta/> (дата звернення: 23.03.2026).

9. Ткаченко О. Тризуб на щиті монумента «Батьківщина-мати» з'явиться до Дня Незалежності: Ткаченко розповів деталі. Подробиці. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YVbciEg2ib0> (дата звернення: 17.03.2026).

10. Чорна М. Батьківщина-мати з тризубом на щиті. Розповідаємо про автора, прототип та інші міфи. Українська правда. Життя. 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/08/25/256142> (дата звернення: 28.02.2026).

11. Чорна М. Переозначення «Батьківщини-матері»: ціна vs цінність. Українська правда. Життя. 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/08/23/256122/> (дата звернення: 21.02.2026).

12. Durkheim E. *The Elementary Forms of the Religious Life* / translated from the French by J. W. Swain. London : George Allen & Unwin Ltd, 1964. 456 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-623-5-40>

ДРАМА ПЕРЕТИНУ ТИСЯЧОЛІТЬ: ВІД «КІНЦЯ ІСТОРІЇ» І «ЗАБЛОКОВАНОГО МАЙБУТНЬОГО» ДО ГІПЕРІСТОРИЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНОГО КАТАКЛІЗМУ

Степанян К. І.

незалежний дослідник

Після відвернення українством перекидання глобального балансу на користь авторитарій-тоталітарій, лихоманкову західноцентричну парадигму включно з нами деформують внутрішні хиби, проте резистентне антиавторитарне ядро лише підживлюється досвідом постіндустріальних шпарин свободи. Шокує ж те, як лицемірна

пропаганда СРСР про «загнивання Заходу» отримала втілення так швидко одразу після поразки самого СРСР в першій Холодній війні (довго було удавано, що друга не розпочалась 2007-го року), в основу чого лягла пиха гегемонії. Які ж процеси корелюють з цим в царині культури, попереджаючи, рефлектуючи, підживлюючи та обігруючи парадигматичні зрушення? Після ядерної кризи 1983, «не-орвеллового» 1984 та переламних 1985/1989-1991 років ми бачимо цілий мікроперіод, що вкладається рівно в декаду між 1991-2001. Хоча події в Іраку та Кувейті 1990-1991 років є шлюзом парадигматичних мілітарних інновацій на фоні нового парадигми ресувернізацій: характерно, що першу редакцію свого концепту Фукуяма публікує ще 1989 року [1], а 1992 ствердно підкріплює і дорозвиває. Критично важливо не обійти стороною пов'язаний феномен: наприкінці 1990-х років загалом спостерігається черговий сплеск і прояв есхатологічних очікувань, пов'язаних з так званою проблемою Y2K (тиражований страх катастрофічних за наслідками збоїв техніки). Хоча це мало також карнавальний вимір, параноїя та паніка були вкраплені так само, як це було навколо 2012 року (міфологізуючі спекуляції навколо «закінчення» календаря майя). Зазначимо ще цікаві деталі: святкування міленіуму та феномен Y2K орієнтовані саме на 2000 AD, а не 2001, що вказує на природний процес: сприйняття 2000-х років як декади, що припадає на роки, які містять, відповідно, два нулі (замість відрізка 2001-2010; рахунок за подібним патерном існує паралельно). Безсумнівно, що «кінець історії» був насамперед автосугестивною ілюзією і гегемоністським гюбрисом (провал в Сомалі 1993 року по суті не вплинув на кондицію самого гюбрису), сприяючи цим неминуче травматичному краху блобів пізніше. Такі явища як нові африканські, (за)кавказькі, балканські трагедії та катастрофи 1990-х років ретушувались «тріумфом» як периферійні аберації, допоки події 9/11 не стали травматичним зіткненням метрополії з терором та спричинили кризу й гіперісторизацію (інтенсифікація і радикалізація подій) навколо ядра гегемонії протягом наступних трьох декад. Було запуснено катастрофічний процес «переорієнтування на Індю-Пасифік», коли цілі регіони кидались напризволяще; ігнорувався не лише базовий етичний та риторично-декларативний ціннісний вимір, а навіть цинічний утилітарний розрахунок, якби той був далекоглядний, а не відтворював натомість найгірші хиби досвіду заохочення агресорів та мегаломаніяків Інтербеллума. Закономірно, що ці деформації та засліпленість привели до полярно радикальної реакції, яка всередині гетерогенної (іноді переплетені, а коли несумісні мотиви) хвилі природного опору змогла увійти в несучу структуру; вже здійснені хиби реакція додатково загострила подекуди через все той же

граничний цинізм, а де – некомпетентність. На початку 2010-х найбільш тонко граничний комплексний прорахунок і наслідки reset/pivot-курсу оцінив Ден Сіммонс у знаковому романі з символічною назвою «Flashback» (2011; на основі більш ранньої оповіді). 2012 з'являється політичний коментар-алегорія в форматі неонуару «Killing Them Softly».

Повернемось, однак, до витоків: феномен Y2K, що передував травматичній фіналізації ілюзії «кінця історії», важить для розуміння: культура осмислює себе в категоріях декад (і міленіумів), в яких існує триадична структура мікроперіодизації: рання половина декади (early..X0s), екватор («золотий перетин»), пізні роки (late..X0s). Це демонструє, як поза академічною історією, поп– і гік-культура, витворює (підкоряючись власній логіці) виразний циклічно-стадіальний фреймворк, у впливовій парадигмі якого мислять себе через призму конвенційного вимірювання декад. В циклі, що спонукає як до новизни, так і до осмислення пройдених відрізків та віянь, відбуваються такі фази: 1). «Реліктове випромінювання», перетравлення і осмислення акумульованого потенціалу другої половини попередньої декади; 2). Незалежний символічний меридіан, що порівно поляризує (на рівні сприйняття вимірюваного часоплину) засвоєний та ще освоюваний спадок і майбутні потенціали, що вже перебувають в активній розробці (плануються), передбачаються (очікувані), передчуваються; 3). Свідоме і напівсвідоме осягання, оформлення новопроявлених тенденцій (джокер-факторів, вони ж «дикі карти» чи «чорні лебеді»), їхньої акумуляції; комплексне підбиття підсумків, артикулювання візії змісту і спаду актуальної декади в контексті попередніх перед настанням нової, символічного 0-го рубежа. Виявивши це, ми увиразнимо: історичні зсуви, як менш залежні від статичних циклів (тоді як зазначене самосприйняття культури має безперечний вплив на мислення та самоусвідомлення себе в історії), припадають на констеляції низки паралельних подій і процесів («нуклеацій», «сліпстріму» та «поворотів гвинта») в різних локусах та кайротичних розривах окремих років, акумульована сила яких лише увиразнюється окремим «перехідним» роком; відбувається постійний «тенсегріті»-шифт, що не вкладається (апорія датувань) в прокрустове ложе регулярних календарних рамок. За фрактальним принципом процесуальні закономірності відтворюються всередині календарного року, над яким тяжіють попередній («сполії») та наступний (ентелехічні амбівалентні потенціали).

Як можна попередньо кластеризувати парадигматичні зсуви та їхню культурну рецепцію? **Аксіологічно-етичний вимір:** перехід від гіпергероїзації до деконструкції героїки (лінія Алана Мура); зіткнення

героїзму 2022 року (з призмою, відсилаючою до Арди, нетривалою «орочою» стигмою як реакцією на граничне зло і терор; відсилка є феноменальною на тлі знаковості Вестеросу для усталеної парадигми нормативізації «сірої моралі») з «постгероїчним» світом та його фруструючими аспектами, зовнішніми і внутрішніми; напруга між «постправдою», «постіронією» та метамодерністською «ною ширістю». **Політико-ідеологічний:** «кінець історії» vs «зіткнення цивілізацій». **Соціодинамічний та соціокультурно-антропологічний:** «глобальне селище» та глокалізація, «заблоковане майбутнє», «футуризм, який відмінили» (або: «*varor future /-ism*», цікаво пор. семантично з «*liquid modernity*» [2] та, що цікаво, з концепцією домодерного «пористого Я»), дромологія [3]; ретростальгія та псевдоностальгія; «ретроактивна утопія», хаос-магіка та *hyperstition* (свідомо спрямований аналог «самозбутнього пророцтва»). **Естетико-темпоритмічний:** нелінійні зв'язки аналогової та цифрової естетики до / після 1991-2001; ретрохвиля та кодифікація 1980s-естетики з заходом на прилеглі краї декад (цикл: нині доведено A24 до рубежу «Y2K»); поєднання *uncanny valley* (*Unheimlichkeit*) футурушоку (може набувати рис фетишу) з комфортно-атмосферними «вайбами»; інтенсивне примноження формальних 'панк-деривативів та ривайвл канонічного кіберпанку; пролонгація нео-нуару в *tech-noir*; хвиля знакових сімейно-кримінальних *TV-sag* (Сопрано, Вайти, Бьорди, Андервуди); «*The Wire*» та хвиля навколокартельної тематики; хвиля тематики ментгантіну і сурвівалізму (від «*Battle Royale*» до «*Squid Game*», включно з YA-сегментом та франшизою «*The Purge*»); шість *grimdark*'у (заземленого, обскурованого, бруталного *downer / grey / low-fantasy: high magic, low life / low magic, low life*; включно з батетичною – від «бафос» – гіпертрофією в стилі «WH40K») та на контрасті з цим – *elevated horror*'у. Серед **рушіїв ностальгії:** ескапізм vs *grok*; циклізм моди, глокалізація (помітимо, що і кіберпанк-канон, і актуальна парадигма з різних засновків експлуатують варіації образу «*yellow peril*» на фоні спочатку динаміки дзайбацу та японського технологічного і культурного впливу, а тепер – реального експансіонізму та реваншизму КНР); комерціалізація трендів; міфологізація «монад» стабільності чи романтизація «еонів» нестабільності; імпринти та психічне компенсаторне анкерування vs міра здорового абстрагування водночас з естетичним переживанням (супрараціональний невербалізований *mysticum tremendum* від доторку до культурних феноменів) та інтелектуальним аналізом універсальних патернів (позачасовий спільник, дивергентне і конвергентне) та очуднених похідних в умовно-безпечних умовах. В контексті естетики варто зазначити: слід відрізнити маніпулятивні / поверхнево-

паразитарні симулякри від симуляцій, які мають на меті реконструювати чи синтезувати з нереалізованих візій майбутнього (проекція потенцій, ентелехії) нове самоцінне кваліа, квінтесенцію, ідентитет, фактуру, текстуру та тинктуру. Реакція ж цинічного відторгнення та спроби знецінення артефактів культури знайшла вираз у явищі стигми «uncslap».

Висновкуючи, можна припустити, що запит насамперед на 1980s-ген естетику дотичний відчуттю «заблокованого майбутнього» [4], яке виступає своєрідним реверсом нездорово-гіпероптимістичного «кінця історії», а ретрохвиля (на позір парадоксально) водночас виступає естетичним прихистком від реальної гіперінтесифікації подій, які деформують метропольне ядро та не сприймаються як естетичні феномени (хоча так само можуть естетизуватись зараз і потім): культивоване інакше заміщає менш виразне актуальне, межі розмиваються. Не реліктовий «білий шум», а занурююча в свою в'язучу атмосферу чесна віртуальна симуляція дає прихисток невітленим мріям та ентелехіям спільнот, груп, ірреальним вже тоді потенціалам. І навіть пересічні твори можуть вловлювати корпускули цих вібрацій, резонуючи з цілісним тлом естетики. Але в підсумку все це підсвічує химерний стан розірваності та поєднання недооформленості візії майбутнього з надзвичайною інтенсифікацією шифтів в несучому ядрі кризової домінуючої парадигми.

Література

1. Fukuyama F. The End of History? *The National Interest*. 1989. No. 16. 15 p.
2. Bauman Z. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000. 232 P.
3. Virilio P. *Vitesse et politique. Essai de dromologie*. Paris: Éditions Galilée, 1977. 140 p.
4. Глосарій Past/Future/Art. Заблоковане майбутнє, нім. Blockierten Zukunft, англ. Blocked Future. URL: <https://pastfutureart.org/glossary/> (дата звернення: 29.04.2026).